

KRITIKAI EQUILIBRISZTIKA.

Láttam a hir szent koszoruját
Gyalázva, hitvány homlokon.
(Schiller.)

□ Az alkotó tehetségnek, mely a motívumokat cselekménnyé építi ki, negativuma a kritikai tehetség, mely a megépített cselekményből kiindulva a motívumot keresi. Mindkettő munkájának alapja tehát a logika s míg az előbbi hivatott a szépet megalkotni, addig az utóbbi arra van predesztinálva, hogy a szépet elemezze. Abszolút értéket véve alapul, a két munka egyenlő. Emberi szempontból vagyis relative azonban mind a kettőnek más az eredménye, bár a kiindulási szempont így is egy és ugyanaz: esztétikailag helyes vagy nem helyes?

□ Mivel az ember mindennek okát keresi, előtérbe nyomul az a kérdés, hogy miért van egyik, vagy másik? Így épül ki az a disztinkció, amely ellentétben a művel, a kritikát negatív tulajdonságokkal ruházza fel, vagyis céljául tüzi ki a szép megvilágítását. Ez volna tehát az ideális kritika. Ebből a szempontból kiindulva azt kellene hinnünk, hogy egy és ugyanazon mű kritikái egyformák. Ha a logika törvényeire építünk s feltételezzük a kritikai objektivitás létezését, akkor okvetlenül ehhez az eredményhez is kell elérnünk. Tekintve azonban, hogy az egyén közbejöttével az objektivitás megszűnik, az eredmény is más lesz; vagyis a kritikát tetemesen befolyásolják a szubjektív meglátások. Ennek a következménye az, hogy minden kritikus másként fogja fel a mű szépségeit. A hozzá közelebb esőket előtérbe tolja, a távoliakat pedig nem értékeli, vagy egyáltalában nem veszi észre.

□ Mivel pedig a kritika hivatása az, hogy megvilágítsa a szépet, egyáltalában nem figyelemre méltó kérdés, hogy miként világítja meg: egyenkint vagy összegezve. Valamint a kritikus hibájául sem róható fel, hogy a műnek hozzánk közelálló vagy távolabb eső szépségeit tárja-e szemünk elé. Ez a tudat csak elővigyázatosságra inti a gondolkodót s annak fel-

tételezésére, hogy amit nem talál meg egyik kritikusnál, azt megtalálhatja a másikonál, vagyis érvényre jut az a felfogás, melyet egy régi közmondás úgy fejez ki: sok szem többet lát.

□ Mivel a kritikus ugyanazon csapáson halad visszafelé, melyen az író elindult, okvetlenül meg kell találnia azokat a motívumokat, melyekből az a cselekményt kiépítette. Hogy nem mindig találja meg, annak oka az ítélőképesség hiánya, melynek következtében egyensúly megbillenés jön létre az író és a kritikus intenciója között, más szóval a kritikus nem értette meg az íróét. Ez igen gyakori eset, mely a ma kritikájában nagy szerepet játszik. Így jönnek létre ugyanis az úgynevezett belemagyarázások, melyek nemcsak a műértéket igyekeznek megváltoztatni, hanem sokszor olyan tendenciát adnak, a melyre az író soha sem gondolt. A nagy közönség pedig mivel mindenre kapható, csak arra nem, hogy gondolkodjék, a tekintélyek terrorizmusa alatt kötélnék áll.

□ Nem érdektelen a következő példa, mely fényesen megvilágítja a kritika elitévelyedését. Ibsen Norájának első felvonásában mikor Nóra egy csomagokat cipelő hordárral a szobájába lép, megkérdezi a hordárt, hogy mennyi jár munkájáért. — Hatvan fillér mondja ez. Ibsen pedig az utasításokban megjegyzi, hogy Nóra egy koronát ad neki. Voltak kritikusaink között számosan, kik ebben zseniális tendenciát láttak s ezt hangos szóval hirdették, mígnem az író maga kijelentette, hogy távol állott tőle minden hasonló gondolat; egyszerűen csak Nóra könnyelműségét akarta ezzel jellemezni. Ez s a hozzá hasonló jóhiszemű tévedések ethikai szempontból nem ítélhetők el, ellentétben azokkal, melyek tudatosak, — mert van ilyen is.

□ Vannak kritikusok, kik azt hiszik, hogy egyedül

tőlük függ a megállapítása annak, hogy mi a szép, ellenben megfelelnek arról, hogy a közönség ítéletén nem uralkodnak, csak a figyelmet irányítják. Feltevésük azonban felbátorítja őket arra, hogy merészen, emelt homlokkal mondják ki a legképtelenebb ítéleteket. Ezeknek bukását az idő hozza magával, mert kortársaik, kik hatásuk alatt állanak s vakon követik őket, nem veszik észre, hogy átlépték az igazság határát. Ezek a ma kritikusaik legkisebb csoportját képezik. A nagy, a félelmes csoportot, mely megbénítja, félrevezeti a közönséget, azok képezik, kik emberi gyöngeségük az irigység által vezéreltetve mondanak ítéletet, sohasem tévesztve szem elől, hogy csak annyit kell megdicsérni, a mennyiről remélhetjük, hogy utánozni tudjuk. Ez a legkényelmesebb út ahhoz, hogy az ember maga is arra a piedestálra állhasson, amelyen a nagyok állanak. Ide sorolhatjuk azokat is, kik még ezzel sem elégesznek meg, hanem elhagyva az ösvényt, melyen hivatva volnának haladni, az író elé vágnak, hogy fitogtathassák tudásukat, mely kölcsönzött s fölszintes. A mű megjelenése az ő szempontjukból csak alkalom a szereplésre. Ezekre gondolt Schopenhauer mikor a következő kijelentést tette: Senkisésem akar ítéletet mondani, mert tudja, hogy képtelen rá, hanem okosabbra vár; ehelyett jön a szemtelenebb és elébe vág az ítéletével — a nyáj utánna indul.

□ Végül van egy csoport, mely tisztán üzleti szempontból nézi a szépet. Ezeknek felvonulását látjuk olyankor, ha egy-egy belföldi író munkája kerül a nyilvánosság elé. Sógorság, komaság, barátság révén arra törekednek nyíltan, minden szégyenérzet nélkül, hogy a közönséget megtévesszék s elősegítsék annak az érdekeit, kivel maguk is érdekeltég által vannak összekötöttesben. Ezeket nem is szabadna kritikuskoknak nevezni, mert tulajdonképen közönséges irodalmi

reklám-ügynökök, kik egyáltalában nem nézik a mű értékét, hanem meredt szemekkel figyelik a színház vagy könyvesbolt bejáratát.

□ Sajnos, ma ezek vannak legtöbben, bár van közöttük számtalan, ki kényszerülve bűnözik. Nem akarom mentegezni az utóbbiakat, mert tudva való, hogy a bűn, bűn marad akár parancsra, akár az akaratból kifolyólag követtetett el, csak felemlítem mint enyhítő körülményt.

□ A sajtó-kritika, mely tulajdonképen nem nevezhető komoly kritikának, csak arogálja magának azokat a jogokat, melyek amazt megilletik nagy nyilvánosságánál fogva, közhelye azoknak a kritikuskoknak, kik az imént említett anyagi érdekeket tartják szem előtt. Az író szempontjából végeredményben véve mindegy, hogy a sajtó kritikusi mit mondanak művéről, a fő az, hogy mondjanak valamit, mert tudni való, hogy aminek létezéséről senki sem tud, az olyan, mintha nem is léteznék.

□ Mint ahogy az írók között vannak epigónok, úgy vannak epigón kritikuskok is. Ezek ép oly keveset ártanak, mint használnak. Nem lévén hivatottak, kényszerülve vannak másokat utánozni s munkásságuk értékelésénél inkább azt kell megbecsülni, hogy az előttük járó egyéniséget mennyire választották jól meg. Abszolút értéket egyáltalában nem képviselnek, relativ értékük pedig csak időleges. Ha munkájuk perspektívájába tekintünk, számtalanszor rájöhethetünk arra, hogy ugyanazon ponton követnek el hibát, mint az előttükjáró.

□ Összegezve a mondottakat, végül felötlik a legfontosabb kérdés, hogy az igazi tehetség szenved-e a kritika miatt? A leghatározottabban felelhetjük, hogy nem. Kettőjük között a távolság csak látszólagosan térbeli, tulajdonképen időbeli; vagyis az ítélet kimondására az utókor hivatott, mely megtisztulva, az alacsony szempontok fölé emelkedik.

SKITA ERVIN.

Gábor Mór rajza.